

ולפי זה יש לומר שגם שחיטה של אדם אחר ביוהכ"פ אינה בגדר 'שחיטה פסולה' ואינה פוסלת. ואם נאמר כן יצא שגם בשמירק אחר ביוהכ"פ ושהה או דרס – לא פסל. וצריך עיון (עפ"י הגר"נ גולדברג שליט"א).

בעיקר הסברה לחלק בין שחיטת גוי שאינה שחיטה כלל, לשאר פסולי שחיטה – ע' גם ב'קובץ ענינים' להגרא"ו חולין לב (עמ' כז); שעורי הגר"ד רפפורט א,ב; אמרי משה סוס"י ג.

ולכאורה יש מקום בסברה לומר לאידך גיסא; בשחיטת נכרי וכדו' היות ואין פסול בעצם מעשה השחיטה אלא שאין זו שחיטה המתרת, וכן ביוהכ"פ כששוחט אחר, אין זו שחיטה הראויה אבל מעשה השחיטה היה כדינו, הלכך בזה אין פסול במיעוט בתרא כיון שאינו נצרך להתיר, משא"כ בפסולים שבמעשה השחיטה, אעפ"י שאין אותו חלק נצרך אך כשהוא נמצא צריך להעשות בכשרות. ולפי סברה זו אם גוי דרס או החליד במיעוט בתרא, וכן אחר ביוהכ"פ – יפסול אף להש"ך. כן נקט בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ז,ז וע"ש באריכות בכל הסימן בבאר השיתות הרבות במיעוט בתרא.

וע' בשו"ת אבני נזר (יו"ד י,ה), שלכך נקט התנא לשון 'ק ר צו' ולא לשון שחיטה הכתוב בתורה, כדי ליישב ולבאר מדוע הותר לזר לגמור השחיטה והלא נחשבת השחיטה שנעשתה ע"י זר – לכן אמר 'ק ר צו' כלומר הרגו, שכשנשחטה רוב שנים בכשרות הריהי נידונית כמתה, ושוב אין שם שחיטה על הנשאר [ושונו משהייה במיעוט בתרא – שהשהייה פוסלת למפרע והוברר שלא היתה מתה].

דף לג

'סידור שני גזירי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי... מכשיר עדיף...'. אף על פי שהעצים אינם מכשירים את הדישון אך היות והם מכשירי קטורת, והדישון כל ענינו לצורך הקטורת, לכך העצים קודמים. ואין להקשות הלא גם הדישון מכשיר לקטורת כעצים – כי ללא גחלים אי אפשר להקטיר אבל בלא דישון אפשר (עפ"י תוס' ישנים ועוד. וע' אבני נזר או"ח כו,טו).

'אין מעבירין על המצוות'. יש לשאול, הלא דישון המזבח והטבת המנורה היו נעשים על ידי שני כהנים ואם כן מדוע לא עשאו בבת אחת באופן שאין שייך העברה על המצוה כלל.

ונראה מכאן שכלל הוא במקדש שאין שתי עבודות נעשים בבת אחת אלא יש סדר מסוים בדוקא, זה מוקדם וזה מאוחר [וכן משמע מדברי הראב"ד בפירושו למסכת תמיד, שרק משום ששחיטה אינה עבודה לכך שחיטת התמיד היתה נעשית בזמן הדישון – משמע שבכל דבר שהוא 'עבודה' צריך להיות לו זמן מוגדר, קודם או אחר עבודה אחרת] (עפ"י תדושי ר' אריה לייב מאלין ח"א יא).

וכבר כתב בבאר הגר"א לתמיד שהמדשן את המנורה לא היה מתחיל עד שהיו גומרים לדשן המזבח הפנימי, שלא היו עושים שתי עבודות יחד.

מדברי התוס' כאן ובכמה מקומות מבואר שנקטו כהנחה פשוטה שדין זה הוא מדאורייתא. ומקורו בדרשת המכילתא ושמרתם את המצות כמובא ברש"י.

וכן כתבו כמה פוסקים להלכה שדין זה הוא מדאורייתא, וכמשמעות שיטת התוס'; פרי מגדים (כה סק"ה במ"ז); חיי אדם (סח; יג). באור הלכה (כה ד"ה שלא יניחו).

וכבר העירו (נשמת אדם סח; יד דוד זבחים נא) מדברי התוס' הללו על מה שכתב הרדב"ז (בה"א תקכט) שדין 'אין מעבירין' – מדרבנן הוא.

בבאר הלכה (כה) הסתפק לפי זה כשארע לאדם שפגע בתפלין לפני הטלית ומתבייש בפני אחרים להניחן תחילה, צריך עיון אם יעביר עליהם ויקח הטלית שהרי אין מעבירין על המצוות מדאורייתא, ואין כבוד הבריות דוחה דין תורה אלא בגנאי גדול. לכאורה יש מקום לומר בסברא שכשם שאם אינו מעוניין כעת להניח תפלין אלא הטלית בלבד, אין שייך בזה 'אין מעבירין' וגם אם פגע בתפלין עוובם (כמו שכתבו הפוסקים שם. וע' גם ערוך השלחן רעד, ו שאין שייך 'אין מעבירין...'. כשרוצה לבצוע מלחם אחד), כך גם באופן זה שמתבייש הלא עתה אינו רוצה להניחן קודם הטלית מחמת בושה. ואם כי יש לחלק עכ"פ אינו מוכח שיש איסור תורה באופן זה שיש לו סיבה שלא להניח עתה תפלין. ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת דברי מלכיאל (או"ח טז) שיסוד האיסור הוא משום ביזוי מצוה, והיינו דוקא כשמניחה בלא סיבה ועוסק באחרת, אבל אם עושה כן מפני הבושה אין כאן בושה. ושמה לכך הסתפק בדבר ולא הכריע בודאות לאיסור.

גם יש מקום לחדש שמדאורייתא אין איסור להעביר אלא מצוה בעלמא, בדומה להידור מצוה שגם הוא מדאורייתא לכמה דעות (ע"ע במובא במנחות ה), הלכך אין זה כביטול מצוה שרק במקום גנאי גדול דוחה אותה כבוד הבריות. ומ"מ הקשו התוס' למה לי קרא ליסוד מערבי, שכיון שכן ראוי לעשות הרי זה גילוי מלתא מהו ה'יסוד' שדיברה עליו תורה וחוזר להיות הדבר כאן דין גמור.

על מה שכתבו התוס' בסוגיא שאין איסור העברה אלא בשתי מצוות שבא לקיימן, ולא במצוה אחת; ובענין דיעבד, כשעבר על המצוה מה יעשה – ע' במובא בובחים נא. על נידון הפוסקים האם יש להעביר על המצוה כדי לקיים מצוה אחרת שהיא קודמת מפני תדירותה [ויש שהוכיחו מדברי התוס' כאן שאין מעבירין עדיף על מעלת 'תדיר'. ויש דוחים ההוכחה] – ע' בפירוט במובא בובחים פט. על העברה על המצוה כדי לקיימה בהידור – ע' במנחות מט סד. עוד בענין 'אין מעבירין על המצוות' – ע' בסיכומים ובמובא בפסחים סד: וע"ע בסוטה מא.

(ע"ב) 'מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ קימעה. ונוקמיה להדייהו? – כיון דכתיב ואת המנרה נכח השלחן בעינן דחזו אהדדי'. פירש רבנו אליקים שתנא זה סובר שאורך הכלים היה לכיוון רוחב ההיכל הלכך אילולא שהמזבח משוך קימעה הרי הוא מסתיר את השלחן שרוחבו אמה, אבל למאן דאמר ממזרח למערב היו עומדים (רכי במנחות צט) אין צריך למשוך המזבח שהרי אורך השלחן אמתים והמזבח אינו אלא אמה על אמה
מלשון התוס' במנחות שם משמע שבריייתא זו הולכת גם כמאן דאמר ממזרח למערב היו מונחים. ויתכן שסוברים שהמנורה והשלחן צריכים לראות זא"ז בכל החזית, לכך הוצרכו למשוך המזבח מהם.

'מזבח ממוצע ועומד באמצע'. במהרש"א (נא): מבואר שלא היה המזבח באמצע ממש אלא מעט לצד דרום, וכותלו הצפוני של המזבח היה באמצע ההיכל.
ויש להעיר מדברי התוספתא (ב, יא) שהיה המזבח נתון ממוצע כנגד שני בדי ארון. גם יש לדקדק מכפל הלשון 'ממוצע ועומד באמצע' שנראה שבדוקא הוא. אך יתכן שהכוונה 'באמצע' – לאמצע ההיכל באורך, בין מזרח למערב (ע' בסוגיא מנחות צח ובירושלמי שקלים ו, ג. וע"ש בגרסת הפני-משה). וע"ע במש"כ להלן נא:

'... אם כן אפסוקי במאי מפסקת להו. הניחא לריש לקיש דאמר למה מטיבין וחוזרים ומטיבין כדי להרגיש כל העזרה כולה שפיר, אלא לרבי יוחנן דאמר בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים מאי איכא למימר'. לפרוש רש"י קטע זה הוא המשך למשפט הקודם; לריש לקיש אכן קושייתך נכונה כי אפשר היה להקדים דם התמיד לחמש נרות ואין צורך להפסיק בעבודה אחרת באמצע הטבת הנרות, אבל לרבי יוחנן אי אפשר לומר כן.

ויש מי שמפרש להפך, ש'הניחא' הוא תירוץ הקושיא ולא חיזוקה [וכן משמעות ביטוי זה בשאר מקומות]; לריש לקיש צריך להפסיק בעבודה אחרת דוקא, כי ענין הרגשת העזרה פירש הרמב"ם (בפירוש המשנה לתמיד ג) לתת זמן ידוע לאותה עבודה עד שיהיה לה קול, ולפי זה צריך הפסקה בעבודה אחרת דוקא, אלא לרבי יוחנן די בכך שמפסיק באמצע ההטבה ובכך הוא מחלקה ל'שני בקרים' ואין צריך עבודה אחרת בינתיים. ולפי זה מובן שהרמב"ם נקט טעם הרגשת העזרה כריש לקיש [כי דברי רבי יוחנן נשארו בקושיא], וגם כתב שצריך להפסיק בעבודה אחרת (עפ"י לחם משנה תמידין ומוספין ג, טז).

פירוש אחר מובא ברבנו חננאל בשם גאון, שזו קושיא חדשה; לריש לקיש ניחא מה שדרשת להקדים הטבת חמש נרות משום שלש פעמים בבקר, אלא לרבי יוחנן הלא אין בנרות אלא שנים בבקר, אחד בגופו ואחד משני גזירי עצים, שהרי בבקר הנוסף דרש רבי יוחנן לחלקו לשני בקרים. וקושיא זו לא נפרקה.

א. לפירוש זה משמע שהדיון הקודם נסתיים בישוב לכולי עלמא, 'אם כן אפסוקי במאי מפסקת להו', כלומר סברה היא שצריך להפסיק בעבודה דוקא, ואף לריש לקיש אין טעם להפסיק בכדי ולצאת ולהיכנס שוב אם לא נעשית עבודה אחרת בינתיים. ויתכן שאסור לעשות כן, להפסיק באמצע עשיית המצוה בחנם, אף לא כדי להרגיש את העזרה. ורק אם עוסק בעבודה אחרת מותר. ומיושב בזה פסק הרמב"ם הנ"ל, שאעפ"י שנקט טעמו של ריש לקיש כתב להפסיק בעבודה אחרת.

ב. בעיקר סברת ריש לקיש, להפסיק בהטבה כדי להרגיש את העזרה – רבנו חננאל ורבנו אליקים נקטו שאינה חובה מהתורה. וכן הסיק בתורא"ש. ואילו בתוס' ישנים כתבו שהיא חובה דאורייתא. אלא שהצריכו עיון מנלן.

'מניין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר...' מבואר במסכת מנחות (מט:): שדין זה למצוה ולא לעכב, ואם הקריב קרבן מוסף לפני התמיד – כשר.

מכאן כתבו הפוסקים ללמוד שהמתפלל מוסף לפני תפילת שחרית [כגון שסבר שכבר התפלל שחרית ואח"כ הוברר לו שלא התפלל] – אינו חוזר ומתפלל מוסף (עפ"י שו"ת הרשב"ש סג. וכן פסק הרשב"א לדינא, הובא ברמ"א או"ח רפז, א. ופירש הגר"א שהרי התפילות כנגד תמידין נתקנו ובפירוש שנינו בתוספתא שהמתפלל מוסף קודם שהקריבו תמיד של שחר – יצא. וכ"כ הרישב"א במגילה כ:).

ויש מי שפקפק בדבר שהרי כתבו התוס' שמדרבנן אם הקריב קודם תמיד של שחר – פסול (ע' ערוך השלחן רפז, ז-י).

ואולם באגרות משה (או"ח ח"ד סח) דחה דברי ערוך השלחן. ויש לסייע לכך שהרי נראה מדברי הרישב"א והרשב"א במגילה שם שאין פשוט להם שאם הקריב קודם לתמיד של שחר אם כשר אם לאו, ואעפ"י כן נקטו כהנחה מוסכמת שהמתפלל תפילת מוסף קודם תפילת השחר יצא. ויש לפרש הטעם מפני שיש אופנים שלדברי הכל אם הקריב שאר קרבנות קודם התמיד כשר, כגון שלא היו להם תמידין.

או אפשר כיון דמדאורייתא כשר אם הקריב קודם התמיד (עתוס'), לא החמירו חכמים בתפילה. ויש לעיין ברישב"א לעיל כט שיש סברה לפסול מהתורה (וכן יש לדקדק מרש"י בפסחים נה ד"ה כך. וע"ע ביוסף דעת שם).

בגדר דין זה, אם הוא דין קדימה למעשה ההקרבה כמו תדיר קודם לשאינו תדיר, או דין המתייחס לזמן קרבן התמיד בעצם; מו"מ בשיטת התוס' ושאר ראשונים – ע' קובץ שעורים פסחים נה; חדושי ר' שמואל עמ' קסו-קסח; מקדש דוד; ברכת מרדכי ח"א יג, י; משאת המלך ודבר שמואל פסחים שם.

*

'מערכה ראשונה ירמוז לכל הבנין. מערכה שניה – למציאות המלאכים. שני גזרי עצים ירמוז לכל הגלגלים הנחלקים לשני חלקים אלו וכדברי ריש לקיש (בחגיגה יב:) 'שני רקיעין הן' שמשם באות הגזרות לעולם השפל. ורשון מזבח הפנימי ירמוז לעולם השפל. ומי יתן והיינו יודעין שאר הענינים שהזכיר בברייתא ההיא איך היה הסדר בהם ומה ענינם ועל מה ירמוז כל אחד ואחד – כי אין לך עבודה קלה בכל העבודות כולן הנעשות בבית המקדש שלא יהיה לה עיקר גדול ושלא יהיה בה רמז וציור לענינים של מעלה ודוגמא להם'.
(רבנו בחיי עקב י"ד)

*

'אין מעבירין על המצוות'

'... ואמנם מצוות 'לא תעשה' באר הכתוב העונש על כל אחת מהן, מלבד המעט מהן, וחייב על קצתם המיתות ועל קצתם הכרת ומיתה בידי שמים... אבל מצוות עשה, לא התבאר שכר כל אחת מהן מה היא אצל השי"ת. וכל זה כדי שלא נדע איזו מצוה צריך מאד לשמרה ואיזו מצוה למטוה הימנה, אבל צוה לעשות ענין פלוני ופלוני ולא הודיע שכר איזה משניהם יותר גדול אצל השי"ת, ומפני זה צריך להזהר עליהם כולם. ומפני זה העיקר אמרו: העוסק במצוה פטור מן המצוה, מבלתי הקשה (= השוואה) בין המצוה אשר הוא מתעסק בה ובין האחרת אשר תבצר ממנו. ולזה גם כן אמרו: אין מעבירין על המצוות – רצה לומר, כשיזדמן לך מעשה מצוה, לא תעבירה ותניחהו לעשות מצוה אחרת' (פירוש המשנה להרמב"ם אבות ב,א).

דף לד

'ואמר רבא: העלה עולה ראשונה'. דורש ה' הידיעה להורות על חשיבות, דהיינו העולה החשובה שהיא זו הכתובה לראשונה (כמו שפרש"י בפסחים נה ותוס' כאן). וכיוצא בזה דרש רבא (בחולין צא. ועוד) 'הירך' – המיומנת שבירך.

וע"ע בראב"ד ב"מ (מה) שבאר כמו כן דרשת הגמרא שם 'הכסף – כסף ראשון' דהיינו כמו 'העולה עולה ראשונה' (ע' כתובות קו:). וכן אמרו שם נה. 'כדאמר רבא העולה... הכי נמי הטמאה – טמאה ראשונה'. וכן: 'המרצע – המיוחד שבמרצעין' (קדושין כא:); 'המשיח – המיומן שבמשוחים' (הוריות יב.). [וע"ע תוס' ב"ק סג: ד"ה מגנב; פרי צדיק וירא ט].
ואולם מצינו משמעות ה"א הידיעה שבאה להורות על ראשון ולא משום חשיבות – ערשב"א יבמות עג: 'הטהור' – מכלל שהוא טמא דהיינו טבול יום. ופירש: הטהור – בשלב הראשון לטהרתו. וביבמות עה: דרש רבא מכך שכתוב 'פצוע' ולא 'הפצוע' – שאין מדובר בפצוע מעיקרו. וקרוב לזה הדרשה דלהלן עא. 'המשלח – דמעיקרא משמע'.
עוד מצאנו כמה פעמים שה' משמשת כמיעוט; 'על ראש העולה' – פרט לעולת העוף (תורת כהנים ויקרא); 'הערופה – זאת בעריפה ואין אחרת...' (חולין כד), ועוד רבים. ויש לפרש כן גם בדרשת 'העולה' – עולה ראשונה' שהמכוון כן: 'וערך עליה (על המערכה, מיד לאחר עריכתה) העולה' – עולה אחת בלבד, היא עולת התמיד, ולא שום קרבן אחר. וכן 'הכסף' – הראשון בלבד, לא אחר זולתו. ע"ע תוס' סוכה מג. ד"ה הראשון.

'ילמד של שחרית משל ערבית. רבי אומר: ערבית משל שחרית'. התוס' כתבו נפקותא מעשית